

Studijní shrnující text vyučujícího k 1. semináři OVp109 Občan a právo

Základní pojmy z teorie práva – pojem právo, vztah práva a morálky, právní kultury. Právo subjektivní a objektivní, právo hmotné a procesní.

Úvod

Člověk žije od nepaměti ve společenství s jinými lidmi. Tyto osoby spolu navazují **různé společenské vztahy**, přičemž některé z nich je potřeba regulovat – dát těmto společenským vztahům nějaký řád, stanovit určitá **pravidla toho, co je dovolené, toho, co je zakázané, nebo toho, co je příkázané**. V opačném případě (v případě bezpráví) by si každý mohl dělat ve společnosti co by chtěl, což by nebylo ve všech situacích žádoucí. Tato pravidla nemusí nutně plynout z něčeho, čemu se říká právo či právní normy, ale mohou vyplývat také z jiných systémů – může se jednat například o náboženské či morální normy.

Právní, náboženský či morální systém mají společné to, že stanovují pravidla chování a regulují tak společenské vztahy. Přesto je mezi těmito systémy rozdíl. **Právní normy** jsou obecně závazné a tvoří právní řád. Právní normy stanovuje stát a v případě porušení stát vynucuje (sankcionuje) porušení povinnosti – porušení právní normy. Oproti tomu **morální normy** nejsou právně závazné, nestanovuje je a nesankcionuje jejich porušení stát – morální normy jsou dány společností a společnost je potom také "vynucuje" v případě, že morální normu porušíme. **Náboženské normy** (v dosahu České republiky) také nejsou právně závazné, jejich porušení není porušením práva, ale náboženství a sankce mohou přijít v rámci systému vlastního náboženství.

S nadsázkou se říká, že **vysvětlit pojem "právo"** je v oblasti práva to nejobtížnější. Vybral jsem následující **definici**: *Jedná se o soubor pravidel chování, která regulují společenské vztahy, přičemž nerespektování pravidel lze vynutit prostřednictvím státní moci.*

Komplikovaný byl z pohledu vývoje práva i **vztah mezi právem a morálkou**. Byly vytvořeny tři modely. Zaprvé, **model jednoty práva a morálky**, tedy jde o obsahovou shodu, kdy právo je jen součástí morálky (G. Jellinek). Zadruhé, **model oddělení práva a morálky**, ve kterém právo je jen právo, do kterého se nepromítají další vlivy z oblastí politologie, morálky, historie atd. (H. Kelsen). Zatřetí, **model komplementarity práva a morálky**, tudíž jedná se o jakési vzájemné působení obou systémů na sebe ve smyslu kooperace (J. Habermas).

Právní kultury

Právní kulturou lze rozumět způsob, jakým se právo tvoří, vykládá a uplatňuje na nějakém širším území – zahrnuje větší počet právních řádů, pro které jsou společně nějaké charakteristické rysy právě ohledně tvorby, interpretace a aplikace práva. Právní kultura je tak ovlivněna společenským, náboženským, kulturním, historickým, ekonomickým či územním vývojem. Rozlišujeme několik typů právních kultur – kontinentální, angloamerická, islámská, hindská, východoasijská či africká. Pro nás je nejdůležitější první zmíněná, kontinentální, protože do ní je zařazena i **Česká republika**. Znaky kontinentální kultury porovnáváme se znaky angloamerické kultury.

Do **kontinentální právní kultury** zjednodušeně a obecně řadíme státy evropského kontinentu. Základním právním pramenem je právní předpis (typicky, ne výlučně, zákon). Dělbá moci ohledně tvorby a aplikace právních předpisů je rozdělena tak, že právní předpisy tvoří zákonodárná moc, soudní moc

(soudy) pak právní předpisy aplikují. Pro kontinentální právní kulturu je typické dělení práva na právo soukromé a veřejné (viz 2. seminář).

Do **angloamerické právní kultury** patří země jako například Spojené království, USA, Kanada či Austrálie – jedná se o země tzv. common law. Základním právním pramenem je soudní precedens (první rozhodnutí soudu v dané věci). Typické tak je, že právo nalézají (tvoří) a následně aplikují soudy čili soudní moc. V angloamerické právní kultuře obecně není typické rozlišování práva na soukromé a veřejné.

Objektivní a subjektivní právo

Pojem **objektivní právo** ve své podstatě zahrnuje definici práva tak, jak je vymezena výše. Jedná se o soubor (systém) právních norem, která jsou obecně závaznými pravidly chování, stanovených či uznaných státem a státem vynucených. Dodáme (a více rozvedeme na jiném semináři), že právní normy v případě České republiky nestanovuje jen stát, ale z důvodu členství v Evropské unii jsou u nás závazné také právní akty Evropské unie vydané v oblastech, ve kterých členské státy svěřily Evropské unii výkon pravomocí. Závazné jsou pro nás také při splnění určitých podmínek mezinárodní smlouvy.

Subjektivní právo plyne z objektivního práva a znamená, že právní subjekt (= osoba) má na něco nárok, má na něco oprávnění – jedná se o možnost chování právních subjektů.

Tyto dvě skupiny práv se doplňují. Například prodávající má právo na zaplacení ceny (subjektivní právo), kupující má povinnost zaplatit (objektivní právo – pokud nezaplatí, může přijít vynucení od státu, resp. jeho součástí – soudů). Více příkladů si ukážeme na semináři.

Český jazyk používá jak pro objektivní, tak subjektivní právo jeden výraz "právo". Anglický jazyk může být nápomocný v pochopení rozdílů, protože má dva různé pojmy. Objektivnímu právu odpovídá pojem "law", subjektivnímu právu pojem "right".

Hmotné a procesní právo

Hmotné právo tvoří právní normy, jejichž obsahem jsou práva a povinnosti právních subjektů (účastníků právních vztahů – osob, státních orgánů atd.). Zjednodušeně řečeno, upravují či stanovují to, jak se chovat v právních vztazích. Předpisy obsahující hmotné právo se nazývají jako **hmotněprávní předpisy**. Typicky nesou označení **zákon či zákoník** (občanský zákoník, trestní zákoník, školský zákon, zákon o pedagogických pracovních atd.)

Procesní právo upravuje procesní postup, jak dosáhnout práv a povinností před soudy (správními orgány atd.). Jinými slovy, jde o postup orgánů veřejné moci k uplatnění a ochraně hmotných práv. Předpisy upravující procesní právo se označují jako **procesněprávní předpisy**. Typicky nesou pojmenování **řád** (občanský soudní řád, trestní řád, soudní řád správní, správní řád atd.)

Jen pozor, hmotněprávní předpisy neobsahují výlučně jen normy hmotného práva, procesněprávní předpisy neobsahují výlučně jen normy procesního práva, ale zpravidla se dá touto pomůckou řídit při určení hmotněprávní/procesněprávní normy.

Příklady si probereme a vysvětlíme na semináři.

